Handlingsplan for landbruket inn i et nytt årtusen

NORSK BONDE- OG SMÅBRUKARLAG

Norsk Bonde- og Småbrukarlags budskap er forandring
Vi ønsker et annet landbruk enn dagens

Høsten 1997 ba styret et eget utvalg forberede et arbeid for å fornye diskusjonen om hva som er landbrukets og bygdenes framtid. Utvalget la fram sin innstilling gjennom boka "Grøn Framtid". Noen av utvalgets tanker ble sammenfattet og presentert i debattheftet "Flere hoder - flere hender" (utgitt av sekretariatet). Landsmøtet 1998 i Norsk Bonde- og Småbrukarlag ga startskuddet til en bred prosess i organisasjonen, og vinteren 1998/99 ble studieheftet "Landbruket inn i et nytt årtusen" gjennomført.

Handlingsplanen som styret nå legger fram for landsmøtet er en oppfølging av landsmøtevedtaket i 1998. Planen er basert på de føringer landsmøtet 1998 ga, og på styrets konklusjoner etter debatten på ulike plan i organisasjonen det siste året.

Norsk Bonde- og Småbrukarlag har tradisjon for å drive politikkutvikling. Sjøl om enkelte av forslagene våre blir sett på som urealistiske i starten, har mange av dem fått gjennomslag etter noen år. Det viser at det nytter, og at det er viktig at noen våger å stille spørsmål ved vedtatte sannheter. Vi trenger nytenkning for å finne fram til nye løsninger på gamle problemer. I allianse med forbruker-, miljø- og fagbevegelsen arbeider vi for å stake ut en ny kurs.

Som seriøse politiske premissleverandører er det vår plikt, - og vår rett, å vise hva vi vil. I dette arbeidet må vi også våge å tenke langt fram. Vi må våge å sette oss mål som ikke kan oppfylles allerede i morgen, men som er visjoner for et bedre samfunn for våre etterkommere verden over.

Det handler om vegen framover. Om hvordan vi vil at landbruket og bygdene skal utvikle seg inn i et nytt årtusen.

Hva er i ferd med å skje?

Etterhvert som vi øker vår kunnskap, tror vi at vi kan kontrollere og styre naturen dit vi sjøl vil. Ved gjentatte anledninger har vi trodd at vi har hatt full kontroll, mens det i virkeligheten har vist seg at vi fortsatt har liten innsikt i hvor dynamisk og sammensatt naturen fungerer.

Gjennom utviklingen av vårt forbruksmønster er vi i ferd med å ødelegge vårt eget eksistensgrunnlag. For hvert år øker kløften mellom verdens rikeste og verdens fattigste. Samtidig undergraves demokratiet ved at stadig mer makt overføres fra folkevalgte organ til noen få transnasjonale selskaper.

Gjennom de siste årene har vi sett at hovedstrategien i landbrukspolitikken har vært å skape "bærekraftige" bruk ved å øke størrelsen på gardsbruka og å øke intensiteten i produksjonen. Sjøl om det har blitt stadig færre gardsbruk har ikke økonomien, verken på det enkelte bruk eller i landbruket samlet, blitt bedre. Samtidig har bygdesamfunnene blitt sosialt svekket og landbruket sliter med ulike miljøproblemer. Norsk landbruk er i ferd med å miste en del av de fortrinnene det har hatt.

Vegen framover

Landsmøtet 1998 i Norsk Bonde- og Småbrukarlag vedtok en uttalelse som nedfeller at hovedmålet er at det i Norge skal produseres mest mulig av den maten vi trenger sjøl, samtidig som produksjonen må skje på en måte som holder ressursgrunnlaget vedlike og gir forbrukerne trygg mat.

Landsmøteuttalelsen slo fast at vi i framtida trenger et landbruk med:

- *høyere verdsetting av lokale ressurser slik som eng, husdyrgjødsel, beite og utmark*
- *mindre bruk av ikke-lokale ressurser som kunstgjødsel og kraftfôr*
- *redusert medisinbruk, redusert intensitet i husdyrholdet og redusert sprøytemiddelbruk*
- *økt lokal foredling og mer verdiskaping tilbake til bygdene*
- *sterkere importvern med mindre sjanser for smittsomme sykdommer eller rester av giftstoff i mat*

Norsk Bonde- og Småbrukarlag ønsker å stake ut en ny kurs inn i neste årtusen. Landsmøtevedtaket fra 1998 angir retningen. Handlingsplanen er basert på hovedpunktene i dette vedtaket.

Handlingsplanen skal ikke være noen moralpreken. Hovedproblemet i dag er ikke uansvarlighet hos den enkelte bonde, men en landbrukspolitikk som fører oss i feil retning. Samtidig trenger vi et grasrotengasjement for å gjennomføre målene i praksis. Det må derfor bli samsvar mellom det som er økonomisk fornuftig og det som er økologisk forsvarlig. Vi trenger virkemidler som gjør at den enkelte bonde handler slik at hele landbruket tilsammen beveger seg i riktig retning.

Handlingsplanen er en opptrappingsplan, som må gjennomføres etappevis for å nå målet.

Handlingsplanen har disse hovedpunktene:

- Retten til å produsere mat
- Høyere verdsetting av lokale ressurser
- Mindre bruk av ikke-lokale ressurser
- Redusert intensitet i produksjonen
- Økt lokal foredling og verdiskaping tilbake til bygdene
- Inntekt og levekår
- Behov for nye virkemidler
- Ny landbrukspolitikk

Retten til å produsere mat

I dag sulter nesten 1 milliard mennesker, i hovedsak på grunn av urettferdig fordeling av ressursene, og på grunn av kriger og lokale konflikter. I framtiden vil kampen mot sulten både dreie seg om å produsere nok mat totalt, og om å fordele ressursene rettferdig.

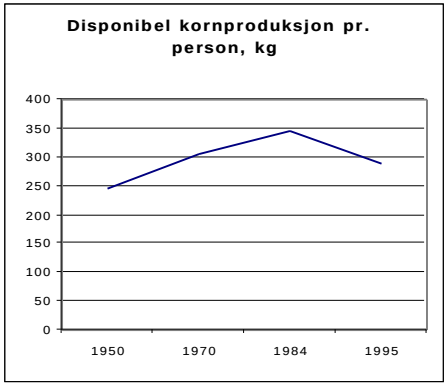

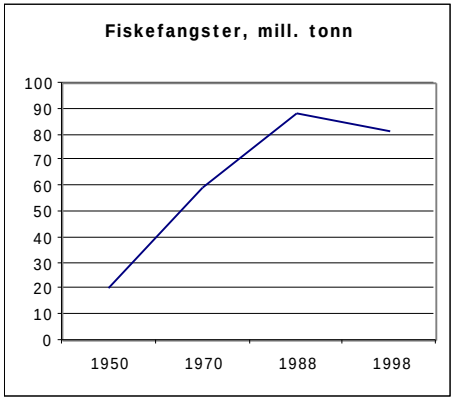

Landbrukets to hovedutfordringer framover er å produsere nok mat til en raskt voksende verdensbefolkning, og å produsere denne maten innenfor naturens tålegrense. Å klare begge disse utfordringene samtidig er en formidabel oppgave, men likevel det eneste alternativet. Å prioritere *enten* nok mat *eller* et økologisk forsvarlig landbruk er et umulig valg å gjøre overfor våre etterkommere. Skal vi lykkes med å produsere både nok og trygg mat må mer av jord- og utmarksressursene tas i bruk og forvaltes på en bærekraftig måte, i Norge som i alle andre land. Da må vi ha mange gardbrukere som bor spredd over hele landet. Dagens politikk går i motsatt retning; det blir færre og større gardsbruk. Dette fører på den ene siden til at en del jord og beiteland gror igjen, og på den andre siden til at den jorda som fortsatt brukes blir utsatt for mer industriell drift.

Hensynet til miljøet og den globale matvaresikkerheten er et av de viktigste argumentene for at vi i framtida må satse på de små bruka. En slik satsing vil også gi positive effekter for bosetting, sysselsetting og kulturlandskap.

Retten til mat ble slått fast som en grunnleggende menneskerett på FNs matvarekonferanse i Roma i 1996. Denne retten gir ikke bare enkeltindividet en rettighet, men gir de enkelte nasjonene en rett og en plikt til å ta matvaresikkerhet på alvor.

Å produsere "trygg mat" betyr å velge en produksjonsmåte som gir trygghet for de som skal spise maten. Trygg mat er fri for sykdom, smitte, skadelige tilsettingsstoffer og hormon- og medisin rester. Trygg mat skal være produsert på en måte som gjør at matprodusenten kan se forbrukerne i øynene.

Vi må si nei til bruk av biologiske og teknologiske nyvinninger som innebærer økologisk risiko eller som utsetter dyr for unødig lidelse. I slike spørsmål må "Føre var-prinsippet" ligge til grunn. Det betyr at vi er imot bruk av hormoner i husdyrproduksjonen og i mot bruk og utsetting av genmanipulerte planter og dyr. Bruk av "Terminator"-teknologien som gjør det mulig å lage sterile frø må forbys.

Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at

- **Alle nasjoner må ha en juridisk rett og plikt til å brødfø sin egen befolkning så langt som overhodet mulig. Retten må innebære at det skal være lov å beskytte matproduksjon til eget forbruk, plikten må bety at maten produseres på en måte som ikke tærer på andres ressurser eller rettigheter.**

I Norge må vi:

- **Ta vare på matjord, utmark, ferskvann og genetisk mangfold**
- **Være selvforsynt med korn, poteter, grove grønnsaker, mjølk, kjøtt og egg så langt som mulig**
- **Øke produksjonen av matkorn, frukt, bær og grønnsaker**
- **Tilpasse basiskostholdet til naturgrunnlaget**

Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil nasjonalt og internasjonalt arbeide for:

- **Et forbud mot å bygge ned dyrka eller dyrkbar matjord. Denne ressursen er så fundamental at det ikke er tilstrekkelig å regulere bruken av den gjennom priser og grønn skattlegging**
- **Nei til privatisering av ferskvannsressurser. Ferskvann er en knapphetsressurs som må fordeles etter behov, ikke etter kjøpekraft**
- **Lokal forvaltning i allmenninger på land og sjø**
- **Hver nasjon s rett til å bestemme over matproduksjonen til eget hjemmemarked**
- **En ernæringspolitikk som tar utgangspunkt i lokalt ressursgrunnlag og lokal kultur**
- **En handelspolitikk der den enkelte nasjon har rett til å sette egne, høyere standarder for helse, miljø og sikkerhet**
- **Ja til et WTO-moratorium. Stopp i all videre liberalisering i Verdens Handelsorganisasjon (WTO) inntil konsekvensene for det sivile samfunn er kartlagt**

Små bruk er mest effektive viser en rapport fra det amerikanske instituttet "Institutt for Mat og Utviklingspolitikk". Rapporten er laget i samarbeid med "Det Overnasjonale Institutt" i Nederland (1999).

Rapporten slår fast at små bruk produserer mest pr. arealenhet og er best i stand til å ta vare på naturgrunnlaget for ettertiden. Liknende konklusjoner er trukket i andre rapporter, bl.a. i en FN-rapport om forholdene i Brasil.

Verdens befolkning vokser i dag med om lag 80 millioner mennesker årlig.

Det betyr at vi i løpet av et par generasjoner kan være dobbelt så mange mennesker på kloden som i dag. Disse menneskene vil ha den samme retten til rein luft, reint vann og nok og trygg mat som oss. I en slik situasjon vil matjord være gull verdt, likevel føres det i dag en poltikk som årlig betyr at store arealer med fruktbar matjord blir lagt under asfalt eller golfbaner, eller går tapt gjennom forørkning, forgiftning og erosjon.

Hvert eneste sekund, året rundt, taper verden fruktbar matjord tilsvarende ett lastebillass.

Et moratorium betyr et midlertidig forbud.

I denne sammenheng betyr det at vi skal vente med å iverksette visse handlinger inntil konsekvensene av handlingene er tilstrekkelig utredet

Høyere verdsetting av lokale ressurser

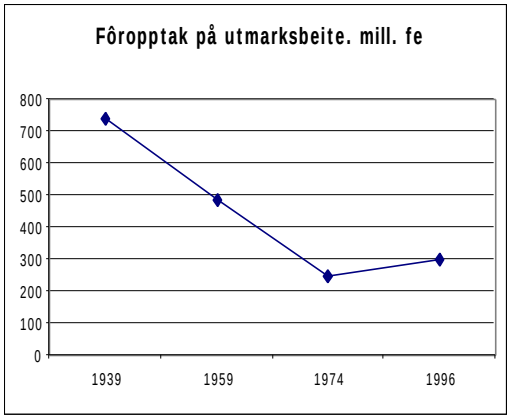

I tillegg til å være en økonomisk viktig ressurs i drifta, er beiting viktig for samfunnet fordi den sikrer god kulturlandskapspleie og biologisk mangfold. Senere års krav om mosjon for husdyra vil også sette større fokus på beiteressursene. Gjennom ulike virkemidler kan det gjøres mer lønnsomt for den enkelte å utnytte lokale ressurser framfor innkjøpte. Konkurranseforholdet mellom utmarksbeite / grovfôr fra eget bruk og innkjøpt kraftfôr er et eksempel på det. I framtida må det bli mer lønnsomt å høste av utmarksressursene og det som kan produseres på innmarka i det området husdyrproduksjonen finner sted. Produksjon av matkorn i Norge må prioriteres framfor produksjon av fôrkorn i de beste kornområdene.

Norsk Bonde- og Småbrukarlag har som mål at

- **Opptaket av fôr på utmarksbeite skal øke med 10 % innen 2010**
- **Forvaltningen av de store rovdyra må endres slik at bestanden av disse ikke blir til hinder for bruken av utmarka til beite.**

Skogen er et eksempel blant mange av gardens ressurser som har et potensiale for økt utnytting. Bedre utnyttelse av tømmeret og økt foredlingsgrad av trevirke kan øke inntektsmulighetene. Utnyttelsen av andre utmarksressurser, som jakt og fiske, har det vært oppmerksomhet rundt lenge. Forvaltning av jakt og fiske skal tjene både rettighetshaverne og samfunnet for øvrig. Priser vi jakt- og fiskeretter så høyt at dette bare blir rikmannsaktiviteter, mister vi allmennhetens aksept. Vi trenger mange brukere som har kontakt med natur, kultur og bygdeliv, som støttespillere i landbruks- og distriktspolitikken, og som kunder på butikk, post og overnatting.

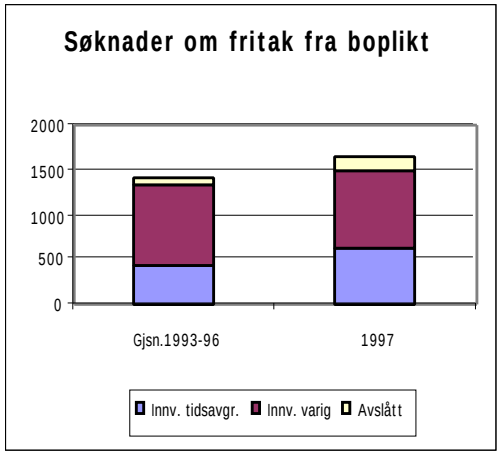

Norsk Bonde- og Småbrukarlag har som mål at

- **Verdiskapingen basert på skog- og utmarksressurser skal øke med 20 % innen 2010**

Alle næringer er avhengig av nytt blod. Det er viktig å få fart på omsetningen av landbrukseiendommer, men denne omsetningen må styres, slik at gardsbruka blir en ressurs som gjør at folk med ulik kompetanse finner det attraktivt å flytte til bygdene. Moderne virkemidler må tas i bruk i formidlinga av ledige gardsbruk. Markedsføring av bygdeverdiene må skje til flere grupper enn det som har vært vanlig tidligere.

Norsk Bonde- og Småbrukarlag har som mål at

- **Antall tomme gardstun skal reduseres innen 2010**

En optimal utnyttelse av de menneskelige ressursene på gardsbrukene får vi først når vi har tilnærmelsesvis like mange mannlige og kvinnelige bønder. Andelen arbeid utført av kvinner er større på små bruk enn på store bruk. Kvinner tar også i større grad over små bruk enn store bruk. Generelle landbrukspolitiske virkemidler som styrker små og mellomstore bruk, og som prioriterer miljøvennlige produksjonsmåter vil være vel så viktige som spesielle likestillingstiltak. For å rekruttere kvinner inn i ledende posisjoner, med makt og innflytelse, er at det avgjørende at de utgjør en betydelig andel blant eiere og drivere av både små og store gardsbruk.

Kvinnelige ledere er viktige som forbilder. I skoleverket, forvaltningen og veiledningstjenesten vil kvotering være et nødvendig virkemiddel, både til ulike stillinger og i tilsettingsutvalg. I organisasjonslivet må hver enkelt organisasjon ta ansvar for sin kvinneandel på alle ledd.

Norsk Bonde- og Småbrukarlag har som mål å få:

- **Flere kvinner blant de som rekrutteres inn i jordbruket innen 2010**
- **Flere kvinner i skoleverket, rettledningstjenesten, landbrukets organisasjoner osv. innen 2010**

Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil arbeide for å:

- **Beholde odelsrekkefølgen, for å sikre kvinners likerett til landbrukseiendommer**
- **Bedre velferdsordningene, særlig i forbindelse med svangerskap og fødsel**
- **Nytte kjønnskvotering i landbrukets organisasjoner, i skoleverket og i forvaltnings- og veiledningsapparatet**

Den totale kapital som er satt inn i landbruket i form av maskiner og bygninger er ikke maksimalt utnyttet. Mangfoldet i produksjonsgrunnlag, produksjonsmåter og struktur er ikke gjenspeilet i tilbudet av tekniske løsninger og maskiner. Dette bør være en utfordring for maskinleverandører og veiledningsapparatet rundt bonden.

Norsk Bonde- og Småbrukarlag har som mål å

- **Tilpasse teknologien til mangfoldet i produksjonsgrunnlag og produksjonsmåter**

Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil arbeide for at:

- **Forskningsmidler til utvikling av maskiner tilpasset småskala produksjon og forskjellig naturgrunnlag stilles til disposisjon**
- **Investeringsstøtten blir utformet slik at den i større grad stimulerer til kostnadseffektive løsninger**
- **Det blir lagt til rette for økt maskinsamarbeid mellom naboer**

Vi har et globalt ansvar for å holde all jordbruksjord i drift. Lokalt eierskap til denne jorda, fordelt på mange aktive eiere, er nødvendig for å sikre bærekraftig forvaltning av ressursene og fordeling av makt. Lovverket må sørge for at de som får retten til å eie og forvalte ressursgrunnlaget vårt,

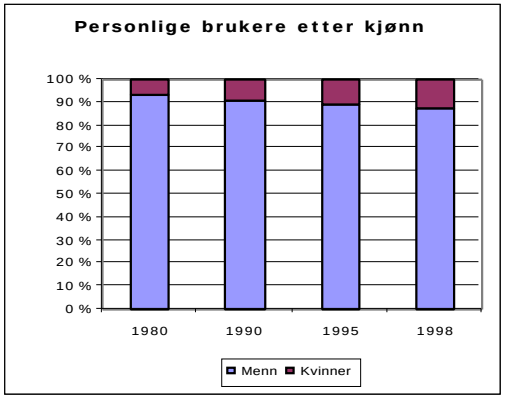

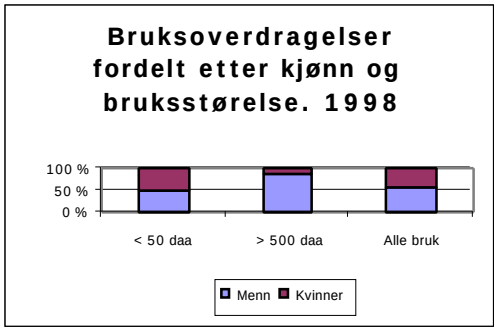

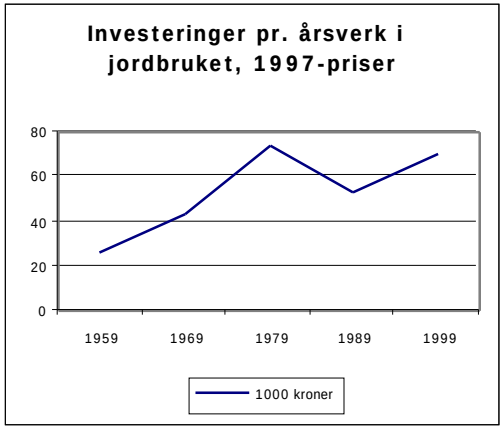

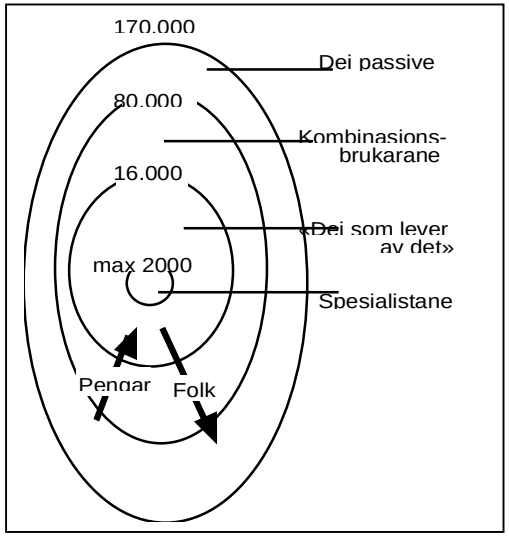

Vi har omlag 170.000 landbrukseiendommer med mer enn 5 dekar her i landet. Flertallet av disse eiendommene har passive eiere, enten ved at de bor på eiendommen, men leier ut jorda, eller at de verken bor eller driver eiendommen(e). En forholdsvis stor andel av disse eiendommene er uskiftede dødsbo der arvingene sitter med eiendommen(e) i et sameie.

I dag har vi omlag 80.000 driftsenheter med mer enn 5 dekar jord i drift. De fleste av disse er kombinasjonsbruk der brukeren har annet arbeid ved siden av. Bare hver 5. gardbruker er heltidsbruker, i den forstand at hun/han henter mer enn 90% av inntektene sine fra bruket.

Det er mye å tape og lite å vinne på å satse på noen få såkalt profesjonelle bønder.

også pålegges nødvendige plikter (bo- og driveplikt), slik at felles samfunnsoppgaver blir løst på en forsvarlig måte. Er disse pliktene klare nok, kan det forsvares å lempe noe på prisreguleringa ved at f.eks. boligmassen kan verdsettes til en noe høgere pris enn tidligere.

Norsk Bonde- og Småbrukarlag ønsker å sikre lokalsamfunnets råderett over ressursene. Lokale rettighetshavere må sikres fortsatt rett til å nytte naturressursene i en bærekraftig næringsutvikling. Allemannsretten må samtidig videreføres.

Norsk Bonde- og Småbrukarlag har som mål å

- **Øke andelen lokale eiere av landbrukseiendommer fram mot 2010**

Norsk Bonde- og Småbrukarlag ønsker å arbeide videre for å:

- **Få fart på omsetningen av landbrukseiendommer**
- **Skjerpe formuleringene om boplikt i odels- og konsesjonslov, samt innskrenke mulighetene til fritak fra boplikta etter odelsloven (§27)**
- **Skjerpe praktiseringen av boplikta og utvide tidsrommet med boplikt til 10 år**
- **Fjerne statens mulighet til forkjøp dersom det finnes avtale mellom kjøper og selger, og kjøper vil bosette seg på bruket og drive det**
- **Begrense muligheten for å sitte med uskiftede dødsbo til 3 år**

Kunnskap - nødvendig for framtidslandbruket

Å drive landbruk stiller store krav til kunnskap og bønder har i utgangspunktet kunnskaper innen mange områder. Basiskunnskap er viktig. Nye utfordringer knyttet til mer miljøvennlige driftsmåter, bedre utnytting av flere av gårdens ressurser og økt foredlingsgrad vil stille enda sterkere krav til kompetanseutvikling. I framtida trenger vi ny kunnskap som bygger videre på den kunnskapen som er ervervet gjennom generasjoners prøving og feiling, og som bare kan overleve gjennom aktiv bruk. Samfunnets aksept for høgverdig norsk matproduksjon styrkes gjennom utdanning av landbrukets utøvere og gir samtidig disse økt yrkesstolthet.

Behovene for kompetanseheving vil være svært ulike og dette må gjenspeiles i tilbudet som gis. Skal bygdelivet være attraktivt i kunnskapssamfunnet må vi sørge for å gi folk tilbud om bredest mulig kompetanse for nyskaping og mulighet til å utvikle kreative evner. Mulighetene som ligger i moderne nettverksteknologi må utnyttes, slik at bygdene kan sikres topp kompetanse på lærersiden uten lenger skolevei enn til det nye lokale elektroniske klasserommet.

Norsk Bonde- og Småbrukarlag har som mål at

- **Kompetansereformen skal gjøre bøndene bedre skikket både til å produsere kvalitetsmat innenfor naturens tålegrense og å være mangesyslere med utgangspunkt i hele gardens ressurser**

Mindre bruk av ikke-lokale ressurser

Dagens jordbruksdrift baserer seg i stor grad på bruk av ikke-lokale og ikke-fornybare ressurser. Produktivitets- og effektivitetsframgangen i jordbruket skyldes i stor grad bruk av kraftfôr, mineralgjødsel, plantevernmidler, plast, maskiner, drivstoff osv. Flere av disse driftsmidlene er enten produsert av eller med forbruk av ikke-fornybare og tilførte ressurser.

Det er den ukritiske bruken av ressurser i en industriell produksjon av driftsmidler som har gjort disse driftsmidlene billigere enn lokale/nasjonale ressurser. Moderne plante- og dyreavl har samtidig vært drevet på en slik måte at jordbruket har gjort seg helt avhengig av slike driftsmidler. Resultatet har blitt et jordbruk der forskjellen mellom energimengden satt inn i produksjonen blir stadig større i forhold til energiinnholdet i de plante- og husdyrprodukter som produseres. Industrialisering og internasjonalisering har også ført med seg et stort tap av genetisk mangfold blant våre kulturplanter og dyreraser. Dette er en utvikling i feil retning. Norsk Bonde- og Småbrukarlag ønsker å snu utviklingen i en retning som fremmer et høyere forbruk av lokale ressurser.

Norsk jordbruk forbruker årlig omlag 1700 mill. kg kraftfôr.

Omlag 60 % av råstoffene kommer fra norsk jordbruk. Resten kommer i hovedsak fra importerte råstoffer og andre norskproduserte, marine råstoffer som fiskemjøl og sildemjøl.

Norsk Bonde- og Småbrukarlag har som mål å

- **Redusere kraftfôrforbruket med 10 % innen 2010**

Kraftfôr brukt i norsk husdyrproduksjon skal i størst mulig grad være produsert på norske råstoffer. Bruk av importerte råstoffer skal begrenses til nødvendige proteinråstoffer. Det reduserte kraftfôrforbruket må kompenseres gjennom økt fôropptak i utmarka, økt grovfôrdyrking og bedre utnyttelse av halmen til fôr. Den ønskede reduksjonen i kraftfôrforbruket tilsvarer kornproduksjonen på et areal på omlag 500.000 daa eller det dobbelte av kornarealet i Oppland fylke.

Norsk Bonde- og Småbrukarlag ønsker å:

- **Stimulere til økt beitebruk gjennom innføring av beitetilskudd pr bruk**
- **Stimulere til økt grovfôrdyrking gjennom økte arealtilskudd**
- **Gjøre det mer lønnsomt å bruke norskproduserte ressurser**
- **Innføre ressursavgift på importerte kraftfôrråstoffer**

Planteproduksjon krever tilførsel av næringsstoffer. Disse tilføres i dag gjennom kunstgjødsel eller organisk gjødsel som husdyrgjødsel, grønngjødsel eller ved bruk av fangvekster. Det samlede forbruk av gjødsel henger sammen med både kunnskap om gjødsling og prisene på de enkelte

gjødselslag. Dagens priser på kunstgjødsel gjenspeiler ikke at denne gjødsla produseres på ikke-fornybare ressurser. Dette fører til overforbruk.

Norsk Bonde- og Småbrukarlag har som mål å

- **Redusere forbruket av kunstgjødsel med 10 % innen år 2010**

Forbruket av kunstgjødsel var på sitt høyeste omkring 1980. De siste åra har forbruket stablisert seg på et nivå som ligger vel 10 % lågere enn i 1980.

Målt i verdifaste kroner var gjødselprisen på sitt høgeste i 1986. Prisnivået i 1998 lå på 70 % av prisnivået i 1986.

Norsk Bonde- og Småbrukarlag ønsker å redusere forbruket av kunstgjødsel ut fra både ressursmessige og miljømessige hensyn. Prinsippene for grønn skattlegging må nyttes ved prissetting av gjødselråstoffene. En reduksjon i forbruket på f.eks. 10 % vil, med dagens priser, bety omlag 120 mill. kroner i sparte kostnader for jordbruket.

Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil arbeide for å:

- **Forbedre grunnlagsmaterialet for gjødselplanlegging**
- **Gjøre det lønnsomt å redusere kunstgjødselforbruket**

Kostnadene til plantevernmidler utgjorde i 1998 i alt 230 mill. kroner.

Plantevernmidler grupperes i tre hovedgrupper av preparater; ugrasmidler, soppmidler og skadedyrmidler. Statistikken fra Landbrukstilsynet opererer i tillegg med beisemidler (som i stor grad er soppmidler) og hobbymidler til bruk i villahager.

Landbrukstilsynets statistikk viser at forbruket av aktivt stoff, dvs. det kjemikaliet som har effekt på skadegjører, ble redusert med 54 % fra 1985 til 1996.

I tida som kommer må innsatsen rettes inn mot utvikling av miljøvennlige driftsformer der en legger vekt på å bruke friske, stedstilpassa kulturplanter, økt bruk av vekstskifte, bedre jordkultur og biologiske og/eller tekniske bekjempingsmetoder uten bruk av kjemikalier. De negative konsekvensene for helse, miljø og matvaretrygghet som etterhvert avdekkes, og som skyldes bruk av sprøytemidler, er ikke forenlig med et bærekraftig jordbruk. Norsk Bonde- og Småbrukarlag har som langsiktig mål å fjerne all bruk av kjemiske sprøytemidler i norsk landbruk. Dette forutsetter rammebetingelser som gjør det mulig fortsatt å drive et småskalajordbruk i Norge som ikke blir utkonkurrert av utenlandsk produksjon med lavere miljøkvalitet.

Norsk Bonde- og Småbrukarlag har som mål å

- **Redusere bruken av sprøytemidler målt som aktivt stoff med 50 % innen hver hovedgruppe av midler innen år 2010**

Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil arbeide for

- **Økt innsats på forskning og utvikling av alternative driftsmetoder**
- **Opptrapping av handlingsplan for redusert risiko ved bruk av sprøytemidler**
- **Gjøre det lønnsomt ikke å bruke sprøytemidler**
- **Avgifter på sprøytemidler skal tilbakeføres jordbruket**

Miljøavgifter på driftsmidler til jordbruket må føres tilbake til jordbruket gjennom jordbruksavtalen. Forutsetningen er at det skjer en omfordeling av midlene, slik at virkemidlene favoriserer og premierer en omlegging av jordbruket i en mer miljøvennlig retning. Produksjoner som ikke har alternative bekjempingsmetoder til tradisjonelt plantevern må kompenseres spesielt.

Redusert intensitet i produksjonen

Målet for Norsk Bonde- og Småbrukarlag er at alle land skal brødfø sin egen befolkning så langt som mulig, men på en måte som er etisk forsvarlig i forhold til natur, dyr og mennesker. Det betyr en matproduksjon som er basert på lokale, fornybare ressurser, og en matproduksjon der husdyr blir behandlet som individer, ikke som produksjonsenheter.

Spørsmålet om dyrevern er en god illustrasjon på hvilke drivkrefter som bestemmer utviklingen, og hvilke politiske grep som må til for å snu kursen. I dag er hovedproblemet med uetisk dyrehold ikke lenger et spørsmål om uansvarlige enkeltbønder, men om en uansvarlig landbrukspolitikk. Det er politiske vedtak som gjør at store fabrikkhaller med kylling og gris er økonomisk lønnsomt og det er politiske vedtak som gjør at forbrukere i hele verden kan bli pådyttet produkter som de ikke ønsker, f.eks. hormonbehandlet kjøtt.

I dag bestemmes kjørereglene for handel med mat i Verdens handelsorganisasjon, WTO. Her er målet deregulering og nedbygging av handelsbarrierer. Dette gjelder både standarder for helse og miljø, intern støtte til eget landbruk og grensevern for importerte varer.

Det betyr at selv om hvert enkelt land har lov til å bestemme egne standarder for dyrevern, for eksempel forbud mot uetiske oppstallingsformer, så er det ikke lov til å nekte import av dyr/varer fra land der produksjonen fortsatt drives uetisk. Siden grensevernet bygges ned og importen øker, betyr det at strenge nasjonale standarder kan føre til at lokale produsenter taper på hjemmemarkedet mot billig importert "fabrikkmat". Det eneste som bremser en slik utvikling i dag er at enkelte forbrukergrupper velger kvalitet, selv om varene koster mer. Markedsundersøkelser viser imidlertid at det er grenser for hvor stor merprisen kan være. Forbrukerne fratas også markedsmakt ved at merkeordningene gir altfor lite informasjon om produksjonssted og produksjonsmåte.

Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil nasjonalt og internasjonalt arbeide for:

- **Hver nasjon må kunne nekte import av varer som er produsert i strid med de standarder som gjelder på hjemmemarkedet, for eksempel regler for dyrevern.**
- **Opprinnelsesmerking av matvarer**
- **Merking av matvarer som forteller om produksjonsmåte.**
- **Ja til 10 års-moratorium for genmanipulert mat. Midlertidig forbud mot utsetting og salg av nye genmanipulerte matvarer.**
- **Forbud mot bruk av antibiotika i fôr og hormoner i melk-og kjøttproduksjon.**
- **Forbud mot etisk uforsvarlige oppstallingsformer.**

Europa er den verdensdelen som gjennom historien har vært utsatt for de verste hungerkatastrofene.

Dersom Europa skulle bli nødt til å brødfø sine innbyggere bare på egne ressurser, ville dagens "smørberg og melkesjøer" raskt forsvinne. Det tilsynelatende store overskuddet av landbruksvarer skyldes stor import av råvarer, rovdrift på egne naturressurser, uetisk dyrehold osv. Konsekvensen av dette er bl.a. at hver europeer gjennom sitt forbruksmønster beslaglegger store jordbruksarealer i andre verdensdeler.

Også Norge er av de land som legger beslag på jordbruksarealer i andre verdensdeler. I Norge har vi 2 daa fulldyrket jordbruksareal pr. innbygger.

Økt lokal foredling og mer verdiskaping tilbake til bygdene

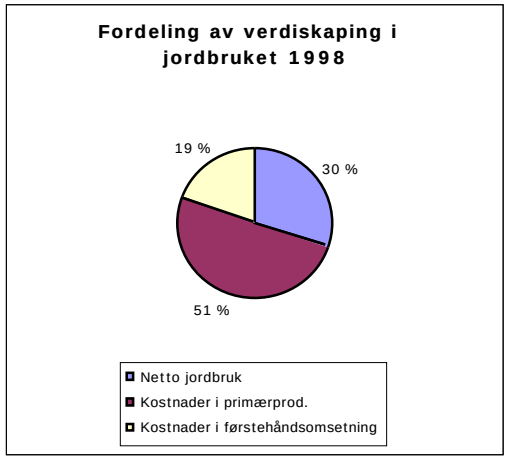

Sentraliseringen og ensrettingen av landbruksproduksjonen har nå gått så langt at flere og flere ser at dette ikke tjener bygdene. Vi må ta tilbake verdiskapingen. Sentralisering av makt avler motmakt, og vi ser nå nye overlevingsstrategier der store økonomiske enheter splittes opp i mindre enheter som knyttes sammen i nettverk. Samdriftsfordeler i nettverk kan erstatte stordriftsfordeler i hierarkier. Her åpner det seg store muligheter for at distriktene skal kunne bygge opp et næringsmessig mangfold, men det forutsetter innsikt i mulighetene kombinert med personlig initiativ og entreprenørskap.

En mer kreativ utnytting av alle gårdens ressurser og økt foredlingsgrad vil kunne bety mye for sysselsetting og verdiskapning både på det enkelte bruk, og i lokalsamfunnene. Vi må fortsatt bygge på samvirkeprinsippene, og revitalisere samvirke som samarbeids- og omsetningsform, for derigjennom å oppnå markedsmakt.

Det er både en faglig og økonomisk utfordring å gå over fra å være råvareprodusent til å være mangesysler. Samtidig vil også de framtidige utfordringene vi står overfor når det gjelder å redusere energibruken kreve at vi finner fram til foredlings- og omsetningsmodeller der det er mindre avstand mellom produsent og forbruker. Dagens forbrukere setter i stadig økende grad som krav å få vite hva de spiser. I framtida må vi kunne tilby forbrukerne varer som er etisk og økologisk forsvarlig produsert, og der forbrukeren kjenner og kan stole på produsenten. Forbrukerens mulighet for innsyn og innsikt øker når foredling og omsetning skjer i mindre skala, og kommer nærmere produsenten.

Vi ønsker å videreutvikle kombinasjonsbruket. Gjennom moderne kombinasjoner av yrker og næringer vil både den enkelte gard og bygdesamfunnet få flere bein å stå på, de vil bli mer robuste. Det er imidlertid viktig å understreke at det tradisjonelle jordbruket ikke må fortrenges av disse tilleggsnæringene.

Norsk Bonde- og Småbrukarlag har som mål å

- **Øke antall gårdsbruk med landbrukstilknytta næringer, hvert år fram mot 2010**

Norsk Bonde- og Småbrukarlag vil arbeide for:

- **En kompetansereform som vektlegger videreutdanning for nyskaping**
- **Å tillate hjemmeslakting for videresalg**
- **Et mer fleksibelt regelverk for foredling og omsetning av mat**

Inntekt og levekår

Jordbruket har rettmessig krav på sin andel av verdiskapinga i samfunnet, og må gis muligheter til inntekt og levekår som andre grupper i samfunnet. Utbyttet bøndene i dag får for å produsere mat og fellesgoder er ikke godt nok, sammenlignet med andre grupper. Skal vi få til en kursendring av landbruket må vi også være opptatt av hvordan inntekt og velferd fordeles mellom ulike produksjoner, ulike distrikt, ulike bruksstørrelser og ulike produksjonsmåter. Vi må velge virkemidler som sørger for en fordeling slik at de som tar miljøutfordringa på alvor også blir premiert for det. Vi trenger idealister som viser vei, men vi kan ikke basere en snuoperasjon i en hel næring på det. Derfor må det bli samsvar mellom det som er økonomisk fornuftig og det som er økologisk forsvarlig.

Bonden har som sjølstendig næringsdrivende også ansvar for egen inntekt. Jordbruket har utviklet seg til å bli en effektiv råvareprodusent. I framtida vil det bli ei utfordring å utnytte flere av gardens ressurser bedre, samt å få en større andel av foredlingsgevinsten som oppstår fra råvare til ferdig produkt tilbakeført til jordbruket. Denne omstillingen vil kreve økt arbeidsinnsats fra bondens side og økte behov for ny kompetanse eller videreutvikling av eksisterende kompetanse.

Mange bønder vil fortsatt være råvareprodusenter i framtida. Samvirke som samarbeids- og omsetningsform, med mottaksplikt og reguleringsansvar, er sentralt for at bøndene, både de som fortsetter som råvareprodusenter og de som etablerer nye foredlings- og omsetningsformer, skal oppnå markedsmakt.

Inntektene i jordbruket kommer både fra priser i markedet og fra budsjettstøtte. Det er først og fremst gjennom utforming av virkemiddelsystemet knyttet opp mot den offentlige budsjettstøtta vi har muligheten til å styre i hvilken retning landbruket skal utvikle seg i framtida, og hvordan det skal prioriteres mellom ulike produksjoner, distrikter og bruksstørrelser. Utfordringene og mulighetene til å ta ut høyere priser i markedet vil i større grad måtte komme gjennom merpris på nisjeprodukter og spesielle kvaliteter, enn som resultat av store volumer med standardprodukter.

Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at

- **Bøndene må sikres mulighet til samme kronevise inntektsutvikling og samme levekår som andre grupper, - en større andel av matkrona må tilfalle bonden**

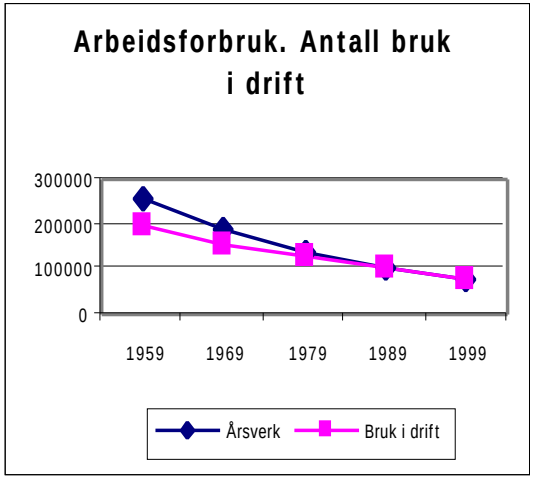

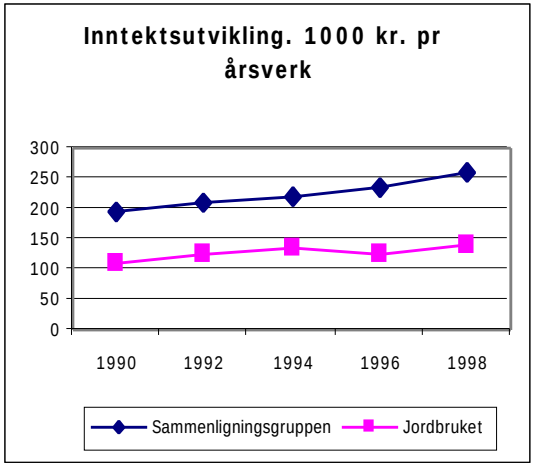

Behov for nye virkemidler

Det blir stadig færre gardsbruk og stadig færre bønder. Både de totale produksjonsinntektene og midlene over jordbruksavtalen fordeles på færre uten at inntektene på det enkelte gardsbruk går opp. Vi ser også at forskjellene i landbruket øker år for år.

Prisene bøndene oppnår på produktene er omlag de samme uavhengig av produksjonsmåte, produksjonsomfang eller hvor i landet varene er produsert. Produksjonskostnadene varierer imidlertid mye.

I Norge ønsker vi et småskalalandbruk fordelt over hele landet. Det koster mer å drive landbruk i Finnmark enn på Jæren. Det koster mer å drive små enheter enn store enheter.

Skal vi fortsatt ha et småskalalandbruk i hele landet må vi betale for det. Da må vi ha et støttesystem som er utformet slik at det virkelig kompenseres for ulike kostnader knyttet til ulike produksjonsmåter, distrikt og driftsomfang. Alle prioriteringer i motsatt retning vil være en svekking av distrikts- og småskalaprofilen i landbruket vårt.

Det er flere grunner til at vi trenger et nytt støttesystem:

- dagens system fungerer ikke i forhold til målet om å opprettholde et småskalalandbruk i hele landet
- dagens system betaler ikke godt nok for miljøvennlige og etisk forsvarlige produksjonsmåter
- internasjonale avtaler krever en omlegging og avgrensing av flere av ordningene
- dagens støtteordninger er så mange og innfløkte at folk flest ikke har mulighet til innsyn

Følgende krav må stilles til en ny virkemiddelmodell:

- Jevne ut for geografiske og klimatiske forskjeller
- Gjøre miljøvennlig og etisk forsvarlig produksjon mer lønnsomt
- Jevne ut for stordriftsfordeler i jordbruket
- Opprettholde et størst mulig antall bruk i drift
- Betale for produksjon av mat og fellesgoder
- Tak på overføringer pr. bruk

Inntektene bøndene sitter igjen med vil også være avhengig av kostnadene til driftsmidler. Virkemidler som gjør bruk av gardens egne ressurser mer lønnsomt framfor innkjøpte driftsmidler vil være viktige.

Ny landbrukspolitikk

Norsk Bonde- og Småbrukarlag foreslår at framtidas virkemiddelmodell skal bygge på følgende komponenter:

Forvaltertilskudd
- Betales ut likt til alle bruk der brukeren bor på bruket, der bruket er berettiget produksjonstilskudd og der produksjonen gjennomføres med et minstekrav til miljøstandarder
- Skal være betaling for skjøtsel av ekstra verdifulle restarealer med stor verdi for kulturlandskap og biologisk mangfold

Beitetilskudd
- Betales ut likt til alle bruk med et minimum antall dyr på beite
- Skal være betaling for grunnlagsinvesteringer og vedlikeholdskostnader knyttet til å ha dyr på beite, både i innmark og utmark.

Arealtilskudd
- Betales ut per dekar til alt dyrket areal
- Ulike satser avhengig av vekster (korn, gras, grønnsaker osv)
- Ulike satser avhengig av distrikt

Husdyrtilskudd
- Betales ut per dyr av ulike dyreslag
- Sats av hengig av dyreslag
- Sats avhengig av størrelse på produksjonene og distrikt

Etableringstilskudd
- For å lette generasjonsskifter og få nye folk inn i landbruket

Velferdstilskudd
- Ferieavløsning for husdyrbrukere
- Avløsning for å delta i kompetanseutvikling
- Avløsning ved sjukdom, svangerskap og fødsel

Distriktsprofilen i areal- og husdyrtilskuddet må ta opp i seg den betalinga som i dag kommer gjennom distriktstilskuddene på mjølk og kjøtt.

I tillegg til inntektene fra det nye virkemiddelsystemet vil det selvfølgelig ligge inntektsmuligheter knyttet til prisene på de enkelte produktene, og utfordringer knyttet til å framskaffe varer med kvaliteter det er større betalingsvilje for enn tradisjonell bulkproduksjon.

www.smabrukarlaget.no

Norsk Bonde- og Småbrukarlags budskap er et budskap om forandring

Det er viktig at noen våger å stille spørsmål ved vedtatte sannheter. Vi ønsker et annet landbruk enn dagens. Vi trenger nytenkning for å finne fram til nye løsninger. I allianse med forbruker-, miljø- og fagbevegelsen jobber vi for å stake ut en ny kurs.

Som seriøse politiske premissleverandører er det vår plikt, - og vår rett, å vise hva vi vil. I dette arbeidet må vi også våge å tenke langt fram. Vi må våge å sette oss mål som ikke kan oppfylles allerede i morgen, men som er visjoner for et bedre samfunn for våre etterkommere verden over.

Det handler om veien framover. Om hvordan vi vil at landbruket og bygdene skal utvikle seg inn i et nytt årtusen.

Handlingsplan for landbruket inn i et nytt årtusen

Norsk Bonde- og Småbrukarlag mener at alle nasjoner må ha en juridisk rett og plikt til å brødfø sin egen befolkning så langt som overhodet mulig. Retten må innebære at det skal være lov å beskytte matproduksjon til eget forbruk, plikten må bety at maten skal produseres på en måte som ikke tærer på andres ressurser eller rettigheter.

I framtida trenger vi et landbruk med:

- høyere verdsetting av lokale ressurser
- mindre bruk av ikke-lokale ressurser
- redusert intensitet i produksjonen
- økt lokal foredling og mer verdiskaping tilbake til bygdene

Hovedproblemet i dag er ikke uansvarlighet hos den enkelte bonde, men en landbrukspolitikk som fører oss i feil retning.Vi kan ikke basere en snuoperasjon i en hel næring på at noen idealister viser vei. Derfor må det bli samsvar mellom det som er økonomisk fornuftig og det som er økologisk forsvarlig.

Handlingsplanen er vedtatt av landsmøtet 1999 i Norsk Bonde- og Småbrukarlag.

Det er en opptrappingsplan, - fordi det er nødvendig å gå mange små steg på veien mot målet.